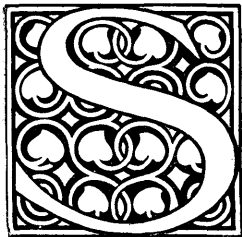

A monarchia vezéralakjai.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A HÁBORÚ KÜSZÖBÉN.

ötét felhők borították el Európának politikai látóhatárát már évek óta. Az államok fegyverkezése a kormányok állandó békés nyilatkozatai mellett sem szűnt meg, sőt egyre fokozódott. Monarchiánk békéjét szakadatlanul fenyegette a közeli Balkán, különösen pedig Szerbia, Oroszországnak ez a hűséges előőrse. A bizonytalanság már gazdasági életünket is megbénította. Minden jel arra mutatott, hogy történnie kell valaminek, mert az általános feszültséget tovább elviselni nem lehetett. Csak a szikra hiányzott még, hogy megtörténjék a robbanás, melynek felcsapó tüze lángba borítja egész Európát. Ezt a szikrát alattomos szomszédunk, Szerbia pattantotta ki. Szerajevóban 1914 június 28-án eldőrdült az a két lövés, amely kioltotta trónörökösünknek és fenkölt nejeének életét. A rettenetes bűntett szálai Belgrádba vezettek. Megtorlást követeltünk, teljes elégtételt. Megtagadták. Megtagadták pedig azért, mert Oroszország hatalmas támogatást ígért Szerbiának, ha a monarchia megtámadná. Így tehát nem maradt más hátra, mint hogy a fegyverekhez folyamodjunk. Ősz uralkodónk mindent megfontolván és mindent meggondolván, július 25-én elrendelte *haderőnk részben való* mozgósítását.

Nyomon követte ezt néhány nap múlva a forma szerint való hadüzenet. Az európai államok a Hágában 1907 október 18-án létrejött nemzetközi egyezmény első pontja szerint ugyanis kötelezték magukat, hogy ügyeik esetleges fegyveres elintézését formális hadüze-

netnek kell megelőznie. Miután azonban Szerbia annak idején ehhez nem csatlakozott, ez a határozat vele szemben nem lett volna a monarchiára nézve kötelező. Mégis tekintettel arra, hogy a szerb kormányhoz intézett jegyzékünkben háborús fenyegetőzés nem foglaltatott, ami annak ultimátum jelleget adott volna, a cs. és kir. kormány indítatva érezte magát, hogy messzemenő lovagiasságtól vezérrelve, formális hadüzenetet küldjön Szerbiának. Ez július 28-án megtörtént és a következőképpen szólt:

»Le Gouvernement Royal de Serbie n'ayant pas répondu d'une manière satisfaisante à la note qui lui avait été remise par le ministre d'Autriche-Hongrie à Belgrad à la date du 23 juillet 1914, le Gouvernement Impérial et Royal se trouve dans la nécessité de pourvoir lui même à la sauvegarde de ses droits et intérêts et de recourir à cet effet à la force des armes. L'Autriche-Hongrie se considère donc dès ce moment en état de guerre avec la Serbie.

Le Ministre des Affaires Etrangères
d'Autriche-Hongrie:

Comte Berchtold m. p.»

Magyar fordításban:

»Mint hogy a szerb királyi kormány arra a jegyzékre, melyet részére Ausztria és Magyarország belgrádi követe 1914. évi július hó 23-án adott át, kielégítő választ nem adott, a cs. és kir. kormány kénytelen maga gondoskodni jogainak és érdekeinek 1

A Rákóczi-út képe a háború küszöbén.

védelméről és ebből a célból a fegyverek erejéhez fordulni. Ausztria és Magyarország ennél fogva jelen pillanattól kezdve Szerbiával szemben hadiállapotban levőnek tekinti magát.

Ausztria és Magyarország
külgügyminisztere:

Berchtold gróf s. k.

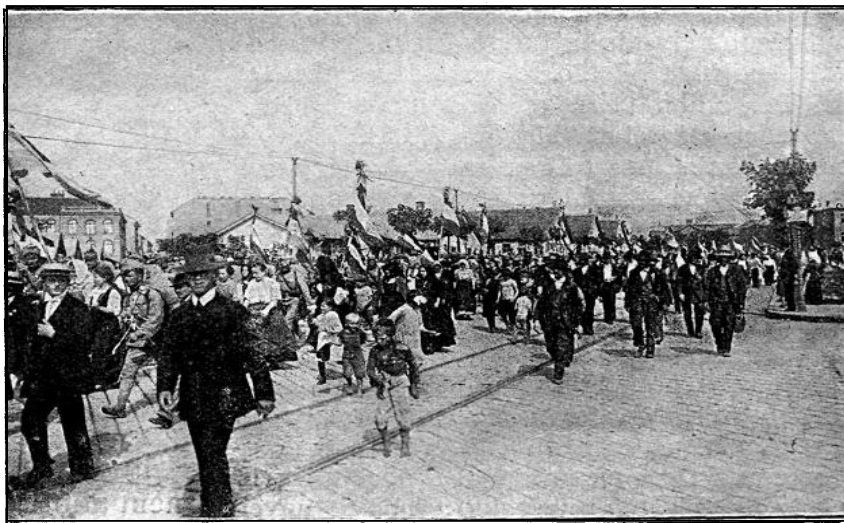
A hadüzenetről természetesen az idegen hatalmak követői is hivatalos értesítést kaptak s meggyőződhetek róla, hogy a lovagiasságnak milyen fölös mértékét alkalmazza királyunk és a monarchia még az orgyilkosságot szervező Szerbiával szemben is.

Az igazakat és erőseket jellemző illetően lovagiasságunkról egy másik esetben is meggyőződött a világ. Mindjárt a hadiállapot beálltának első napján július 25-én este híre érkezett, hogy a Gleichenbergben üdülő Putnik Dragomil tábornok, a szerb vezérkar főnöke, a gráci gyorsvonattal Budapesten fog keresztülutazni. A budapesti 4-ik hadtestparancsnokság intézkedésére a pályaudvaron egy tábornok, több tiszt és detektív a vajdát leányával együtt a mozgósítási szabályok értelmében feltartóztatta és a legud-

variasabb formák között kihallgatta. Ennek megtörténte után azonban másnap, július 26-án délután, a vezérkari főnök tovább utazhatott hazája felé és ezt az engedélyt a következő hivatalos indokolás kísérte: »Mint hogy az osztrák-magyar hadsereg sokkal lovagiasabb gondolkozású, sem hogy a szerb hadsereget meg akarná fosztani főparancsnokától, intézkedés történt, hogy Putnik tábornoknak még a mai napon tegyék lehetővé a hazájába való továbbutazást. Ebből a célból szalonkocsival ellátott különvonatot bocsátot-

tak rendelkezésére«. Az ellenség fővezérével való illetően nagylelkű elbánás meglepte magát a közvéleményt is, mely a mozgósítás hallatára akkor már haragos tüzzel lelkesedett a Szerbia ellen való háborúért.

Egykoron véres kardot hordtak körül az országban, ha ellenség fenyegette hazánkat. A mostani háborúnak, a világtörténet e legnagyobb háborújának kitörése előtt egyszerű hirdetések szólították a nemzetet fegyverbe. A véres kardot villogtató, tajtékzó paripán vágató lovasok helyett zubbonyos munkások siettek végig az utcákon és serényen ragasztották

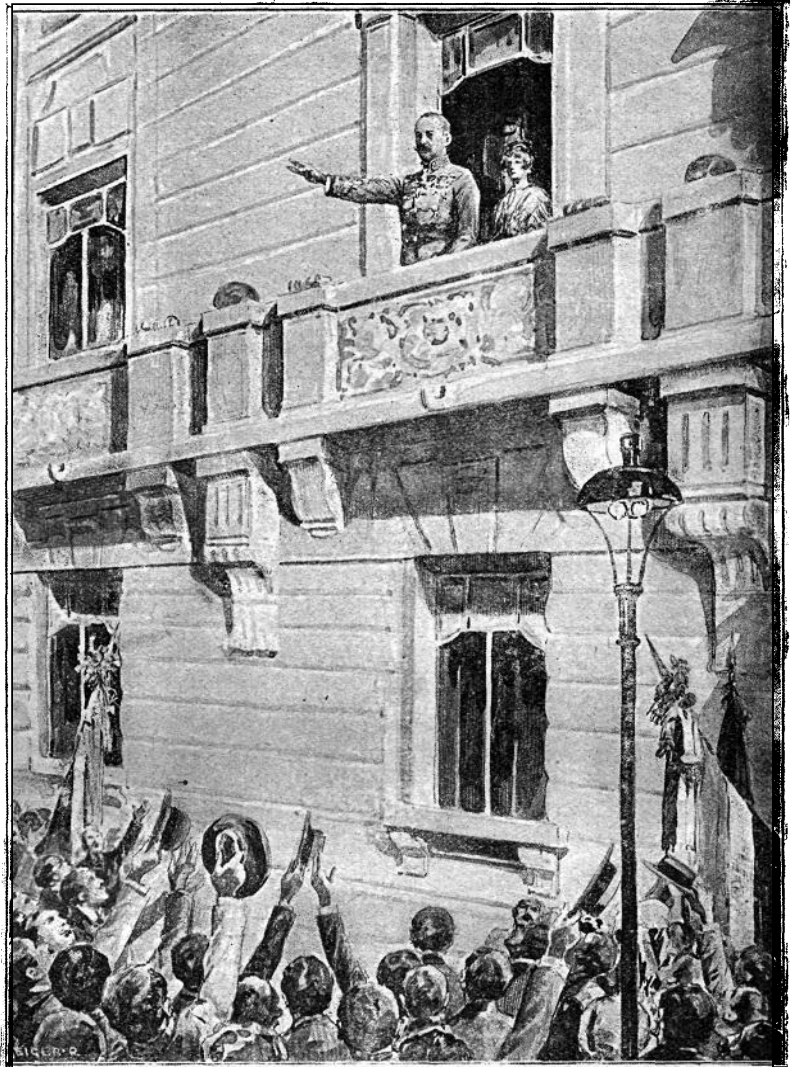
Városi hangulat a mozgósítás hírére.

a falakra, a hirdetési oszlopokra a mozgósítási parancsot. És ezek a feketebetűs papirdarabok nagyobb csodát tettek, mint a háborús veszedelemnek középkoriszimbolumai. Mert míg a véres kard jelképes szövegére csak néhány tízezernyi harcos sietett a főnemesek zászlai alá, addig a mozgósítási plakátok nem tízezreket, nem is százereket, hanem milliókat állítottak fegyverbe. Nem a kiváltságosok, nem a zsolddal felbéreltek, nem a hatalmasok kényszerének engedők mozdultak meg, hanem megmozdult az egész nemzet, s a király zászlaja alá sereglettek a szegények, a gazdagok, a jelentéktelenek és a magas polcon állók, fegyvert ragadott a népnek minden olyan fia, akit a mozgósítási parancs szólított. És özönlött a rengeteg katonára nemcsak a Lajtán innenről, hanem a Lajtán túlról is, a hatalmas monarchiának minden zugából.

Már maga a mozgósítás is nagy diadalt jelentett. Diadalát a néphadsereg intézményének. Csak az utcán kellett végigmenni és éreztük, hogy ami most készülődik: igazi népháború. A monarchiának első népháborúja az általános védkötelezettség fennállása óta. Első háborúja, melyet nemcsak fent láttak szükségesnek és elkerülhetetlennek, hanem lent is. Szerbiának az ultimátumra adandó válaszát várva, nem attól félték a milliók, hogy kitör a háború, hanem attól, hogy elodázódik. Mindenki érezte, hogy az egész monarchia nyugalma, léte, boldogsága forog kockán. Hogy most nemcsak sorsának intézői szólítják harcra, hanem az a föld, amely élte, hogy mindaz kér tőle védelmet, ami együttvéve a hazát jelenti.

Ezért szűnt meg egyszerre minden ellentét ebben az országban és az egész monarchiában, mikor megjelent a hír, hogy monarchiánk nem tartja kielégítőnek a szerb kormány válaszát és hogy a felmerült konfliktusban a fegyverekre bízta a döntést.

A lelkesedés az utcákra ragadta a milliókat. Minden városunk utcáin mámorosan hőmpölygött a háború mellett tüntetők tömege. Hazafias dalok zúgtak a paloták büszke sorai között. Ezerféle alakban törtek ki a szívekben és lelkekben feszülő érzések. Eljeneztek a mi

József főherceg lelkesítő beszédet intéz a néphez palotájának erkélyéről.

Geiger R. eredeti rajza.

királyunkat, a német császárt, a hármasszövetséget. Eljeneztek vezető államférfiainkat és külön megéljeneztek minden katonát! Mintha csak most fedezték volna fel a katonát. Mintha kárpótolni akarnák hosszú évek közönyéért. Dédelgették, kényeztették, elhalmozták a szeretet ezer jelével. Egyet a vállukra emeltek, a másikat felvirágozták. A nép és a hadsereg szíve összedobbant. A nép és a hadsereg összeforrott. Amint összeforrott ebben az országban és monarchiában minden, ami között úr tátongott! Összeforrott elsősorban a politika! Gróf Tisza István miniszterelnök beszédére, melyben július 28-ikán ércből faragott szavakban hirdeti, hogy immáron a fegyverek fognak dönteni a nemzet és a monarchia sorsáról, méltó folytatásaként hangzott el gróf Apponyi Albert szállóigévé vált szövege: »Hát

végre!« Az egész ellenzék nevében adta tudtára a figyelő világnak, hogy Magyarországon megszünt minden ellentét és hogy a magyar nemzet a veszélynek ezekben a pillanataiban teljesen szolidáris a monarchia másik államának nemzetével...

Ime, másik nagy diadala a mozgósításnak! Minden elméleti fejtegetésnél nyilvánvalóbbá lett, hogy a monarchia nem mesterséges tákolmány, hanem szükségszerűség. Ez az igazság, mely a békeidők politikai pártvillongásai közben elhalványult a lelkekben, a veszély pillanataiban, mint hatalmas életöszön szólalt meg a milliók lelkében.

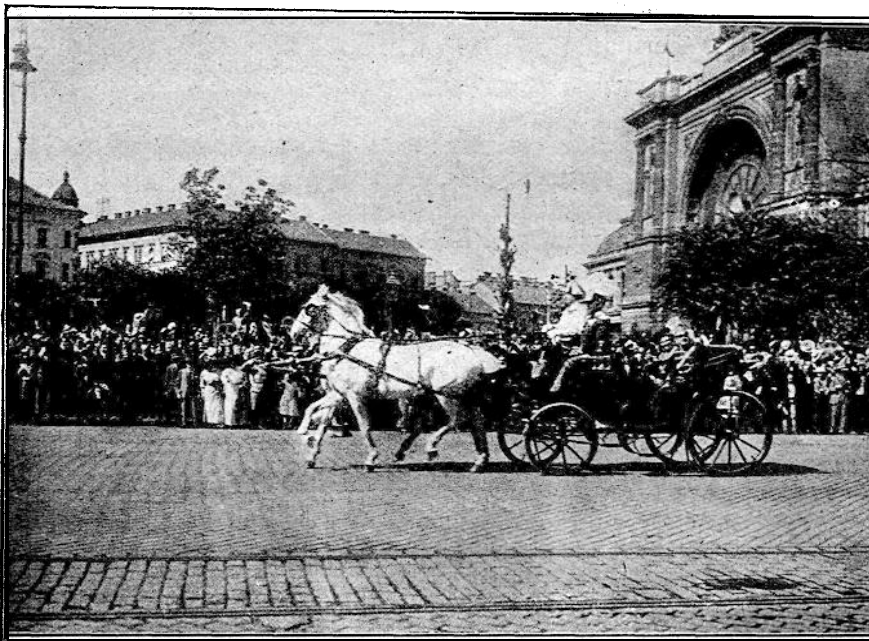
Mintha lehullott volna minden válaszfal az emberek között. Mindenki csak magyar volt, szegény és gazdag, munkás és polgár, kisember és a társadalom ranglétrájának legnagyobb fokán álló nagyúr egybeforrott a fenyegetett hazá szeretében és abban a vágyban, hogy győzelem kísérelje fegyvereinket. A tömeg meleg közvetlenséggel fordult azok felé, kiktől vezetést, irányítást várt és a politikai és társadalmi élet legkiválóbb férfiainal ugyanazzal a melegséggel és közvetlenséggel szólanak az eléjük özönlő ezrekhez. A kaszinók erkélyéről egymásután hangzanak el a lelkesítő szónoklatok. A kipirult arccal hallgató tömeg elragadtatással tapsol gróf Tisza Istvánnak, gróf Apponyinak, gróf Andrássynak, báró Hazai Samunak és Bárczy Istvánnak, Budapest polgármesterének. De a legnagyobb lelkesedést a nagy magyar nádor unokája: *József főherceg* váltja ki a tüntető tömegeből.

Augusztus 7-én a hozzáintézett szavakra klasszikus tömörséggel feleli: »Kardunkat kihúztuk. Holnap megyek a harcmezőre, ha kell meghalni a hazáért. De én bízom, mert az isten még sohasem hagyta el a magyart. Isten velünk!«

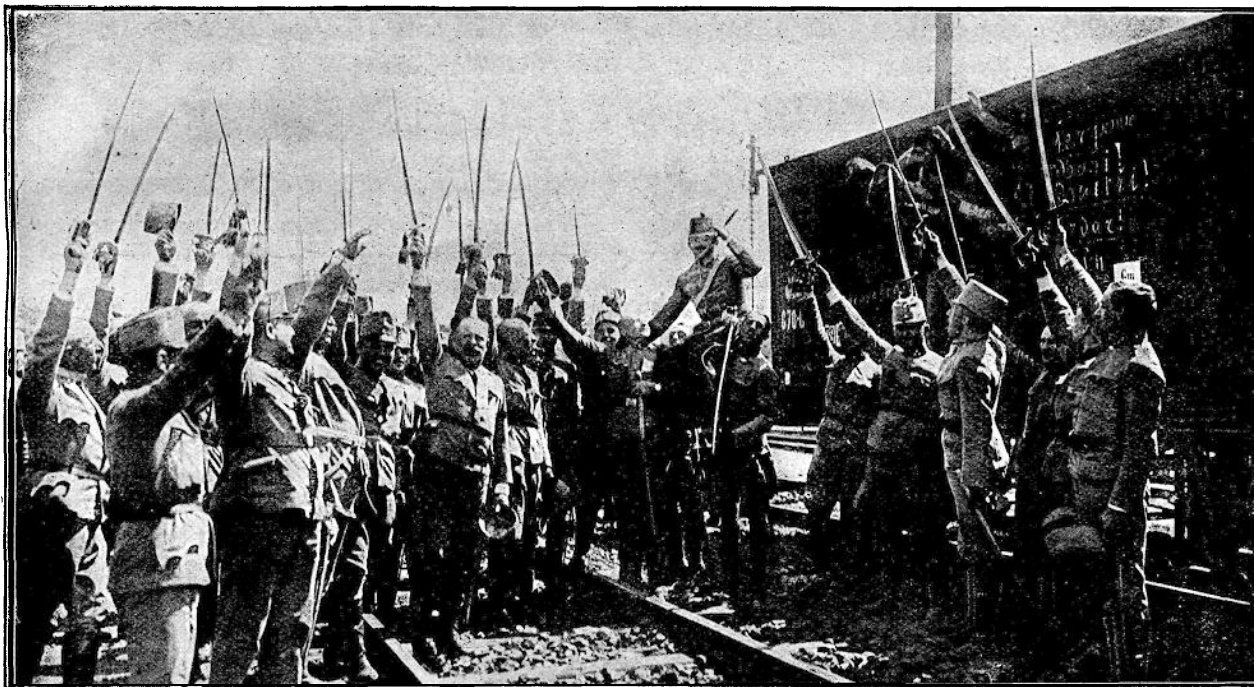
Magyar egyszerűség, magyar hősiesség és magyar tűz áradt ki ezekből a szavakból. Méltóak voltak a nagy idők-köz és nagy eseményekhez és méltóak a magyar nemzet nagyszerű felbuzdulásához. Ezernyi érzés viharzott a lelkekben, de valamennyi között a legintenzívebb az a szeretet volt, mely egy ősz, minden erénnyel ékes fejedelemi férfiú — a magyar

király felkent személye felé fordult, aki súlyos betegség után félbeszakította nyári pihenőjét és a bécsi Burg ódon termeiből irányította a háborús készülődések roppant munkáját. Láta a magyar nemzet tettekeszségét, megérezte a forró szeretetet, mely milliók szívéből sugárzott feléje és jönni szeretett volna, hogy maga fejezze ki köszönetét és háláját. De mert orvosai nem engedték meg neki az utazást, elküldötte hozzánk tolmácsolásukra a fiatal trónörökös párt, *Károly Ferenc József* főherceget és ifjú feleségét, *Zita* főhercegnőt. Elküldötte a trónörökös, amint a bécsi jelentések is hangsúlyozták, nem a hivatalos körökhöz, hanem az egész magyar nemzet-hez, hogy »névében az egész magyar nemzetnek megköszönje páratlanul lelkes hazafiságát, amely a véres pillanatokban mindig félre tudta tenni panaszait és világszerte rettegett magyar vitézségét ősi tülzettel tudta odasorakoztatni a trón és a haza védelmére«.

És a hűségnek, az áldozatkészségnek, a lelkesedésnek mindazok az érzései, amelyek ősz királyunk felé viharzottak, elemi erővel törtek ki, mikor képviselőjében a trónörökös jelent meg közöttünk. Zászlódszben úszott az egész főváros és a pályaudvartól a királyi palotáig vezető útvonalat sűrűn elborította Budapest lakossága. A pályaudvaron a hivatalos Magyarország várta, odakünn az utcákon pedig a magyar nép. Ki felejthetné el valaha azokat a gyönyörű szavakat, melyekkel Bárczy István polgármester beszédére a trónörökös felelt:

A trónörökös párt bevonulása Budapestre.

»Életünket és vérünket.« Egy búcsúzó ezred tisztikara a trónörököszt vállára emeli.

— »Ő felsége, akit nehéz uralkodói kötelességek visszatartanak, engem méltóztatott megbízni, hogy a mai komoly időkben magyar székesfővárosába jöjjenek. Ez a szívem óhajának megfelelő megbízás a legmélyebb örömmel tölt el. Emelkedett érzelmekkel jöttem most Magyarországra, midőn a magyar nemzet, élén az ország fővárosával, osztály-, párt-, felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül, öröklött királyhűségben és tettekben mutatkozó hazafiságban egybeforrva, lélekemelő látványt nyújt; büszkeséggel és bizalommal tölt el, hogy a nemzet multja legnagyobb korszakaihoz méltó elszánt-sággal és áldozatkészséggel és a legteljesebb együttérzésben a trónnal meggy elébe a sors által reá mért megpróbáltatásnak. Ezen érzelmektől áthatva, szívem mélyéből mondok köszönetet, polgármester úr, a lelkes fogadtatásért és kérem önt, hogy köszönetemet Budapest lakosságának tudomására hozza.«

Nincs ebben a monarchiában senki, ki ne tudná, hogy a béke vagy háború feletti döntés senkinek annyi lelki vívódást nem okozott, mint ősz királyunknak; nemcsak azért, mert a döntő szó az övé, hanem elsősorban azért, mert széles e föld kerekén nem volt a békének olyan apostola, mint ő, és az európai békének fenntartásáért hosszú évtizedek óta senki sem tett annyit, mint ő. Voltak az utolsó évek történetében pillanatok, mikor egyedül ő akadályozta meg a nagy

tűz kitörését, annyira, hogy azok, akik a mostani háborúért a felelősséget fogják viselni az utókor előtt, egyenesen számításba vették aknamunkájuknál *I. Ferenc József* közmondásos békeszeretét. Számításba vették és visszaéltek vele, sőt népeik előtt úgy tüntették fel, mintha ez a békeszeretet, sőt nagyon sokszor: béketűrés, nem egy hosszú életpályán leszűrődött bölcsességből, hanem a monarchia gyengeségéből fakadna.

Ha tehát a békének ez a fenséges apostola a háború mellett döntött, akkor ennek a háborúnak valóban ki kellett törnie, akkor ez a háború szükség, a monarchia szempontjából a lét és nem-lét kérdése volt.

A mi fenséges urunk, mielőtt az ellenség ellen küldötte csapatait, először magával vívta meg a legsúlyosabb harcot és csak aztán hangzott el hatalmas szózata:

Népeimhez!

Leghőbb vágyam volt, hogy az Isten kegyelméből még hátralevő éveimet a béke műveinek szentelhessem és népeimet a háború áldozataitól és terheitől megóvhassam.

A gondviselés másként határozott.

Egy gyűlölettel telt ellenség üzelmei kényszerítettek, hogy a béke hosszú esztendei után kardot ragadjak monarchiám becsületének védelmére,

tekintélyének és hatalmi állásának megóvására és területi épségének biztonságára.

A szerb királyság, amelyet állami létének első kezdetétől fogva egészen a legújabb időkig úgy elődeim, mint Én is támogatásban és segítségben részesítettünk, gyorsan felejtő hálátlansággal már évekket ezelőtt az Ausztria-Magyarország elleni ellenségeskedés útjára lépett.

Az a rendelkezésem, amellyel Boszniában és Hercegovinában teljesített háromévtizedes áldásos békemunka után ezekre az országokra kiterjesztettem uralkodói jogaimat, Szerbiában a féktelen szenvedély és elkeseredett gyűlölet kitöréseivel fogadtatott, holott ez ország jogait semmi tekintetben nem sértette. Kormányom akkor az erősebbnek szép jogával élve, a végtelenségig elvitte elnézését és engedékenységet, csak csapatainak a békelétszámra leszállítását és azt az ígéretet kívánta Szerbiától, hogy a jövőben a béke és a barátság útján fog járni.

Amidőn két évvel ezelőtt a török birodalommal állt harcban Szerbia, kormányom ugyancsak a mérséklet szellemétől vezettetve, a monarchia legfontosabb életfeltételeinek megóvására szorított. Elsősorban ennek a magatartásnak köszönhette Szerbia a háború céljának elérését.

Nem teljesült az a reménység, hogy a szerb királyság méltányolni fogja kormányomnak hosszú türelését és békeszeretét és be fogja szavát váltani.

Mindig magasabb hullámokat vet az Ellenem és Házam ellen érzett gyűlölet. Mindig leplezetlenebbül lép előtérbe az a törekvés, amely Ausztria-Magyarországgal elválaszthatatlanul egybe tartozó területek elszakítására irányul.

A határon bűnös áramlat csap át, amely a monarchia délkeleti részén az állami rend alapjainak megingatására, a népnek, amelyről olyan atyai szeretettel gondoskodom, az uralkodóház és a haza iránti hűségtől való eltántorítására és a felnövő ifjúság félrevezetésére s az örület és a hazaárulás bűnös tetteire való felizgatására irányul. Gyilkos merényleteknek egész sorozata s egy tervszerűen szőtt és keresztülvitt összeesküvés, melynek borzasztó sikere szíven talált Engemet és hű népeimet: íme, ezek messzelátható véres nyomai a Szerbiából munkába vett és vezetett tilkos üzelmeknek.

Ezt a türhetetlen aknamunkát meg kell állítani. Szerbia ezen folytonos kihívásának véget kell vetni, ha sértetlenül fenn akarjuk tartani monarchiám méltóságát és becsületét, ha a folytonos meg rázkódtatásoktól meg akarjuk óvni annak állami, gazdasági és katonai fejlődését.

Hiába tett kormányom még egy utolsó kísérletet, hogy békés eszközökkel érje el azt a célt s komoly figyelmeztetéssel megfordulásra bírja Szerbiát.

Szerbia visszautasította kormányomnak mérsekelt és igazságos kívánságait és megtagadta azon kötelességek teljesítését, amelyek népek és államok békés együttélésének természetes és szükséges alapjai.

Fegyveres erővel kell tehát államaim számára a belső nyugalom és az állandó külső béke nélkülözhetetlen biztosítékait megszerezni.

Ebben a komoly órában tudatában vagyok elhatározásom egész horderejének s a Mindenható előtti felelősségnek.

Mindent megfontoltam és meggondoltam.

Nyugodt lelkiismerettel lépek a kötelesség útjára.

Bízom népeimben, akik minden viharban híven és egyesülten sereglettek mindig trónom köré s hazájuk becsületéért, nagyságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak.

Bízom Ausztria-Magyarországnak önfeláldozó lelkesültséggel telt vitéz hadseregében. És bízom a Mindenhatóban, hogy fegyvereimnek adja a győzelmet.

Kelt Ischlben, 1914 július hó 28-án.

FERENC JÓZSEF s. k. gróf Tisza István s. k.

Nemcsak az uralkodói higgadtságnak klaszszikus megnyilatkozása királyunk szózata, hanem tükör, mely egész fejedelmi és emberi egyéniségét visszasugározza. Kiérezzük belőle mélységés hitét, melyet a hosszú élet folyamán rázúdult csapások nemcsak hogy meg nem rendítettek, hanem még jobban megerősítettek. A szerb agitációnak tömör összefoglalása jellemző éleslátására vall; mikor népeiről emlékezik meg, szavaiból a szeretet melege árad és az egész szózatnak hangjából az a lelki előkelőség, az a fenkölt világfelfogás, mely királyunkra, Európának erre a legnagyobb gentlemanjére annyira jellemző!

És mintha nagy férfiúi és fejedelmi erényei csak erősödtek, csak elmélyültek volna a korral! Kötelességtudása, roppant munkaereje, fegyelmettsége, lelkiismeretessége és törhetetlen akarata még sohasem kristályosodott olyan élesen ki népei előtt, mint az utolsó esztendőkből és mint különösen a háború kitörését megelőző nehéz időkben.

És abban az arányban, ahogy I. Ferenc József uralkodói és emberi egyénisége egyre nőtt az évek multával, abban az arányban nőtt népeinek iránta való szeretete hódoló rajongássá és iránta való tisztelete imádó csodálattá.

Ha most nemcsak jónak, nemcsak bölcsnek, nemcsak a kötelességtudás és szorgalom mintájának tekinti minden magyar ember, hanem történelmi értelemben is nagynak, abban jó része van annak, hogy a legutóbbi események, az a teljes felkészültség, mely az első mozgósítási hirdetmény megjelenése után még önmagunkat is bámulatba ejtett, még a legelfogultabb előtt is kétségtelenné tették királyunk katonai politikájának igazát! Most értették meg sokan azt a törhetetlen akaratot, mellyel ennek a politikának programját végrehajtotta még akkor is, ha ez nem volt népszerű, akkor is, ha ez szemben állott a tömegek érzésével és a nap hangulatával... Mikor a tömegek homályos érzések után indultak, akkor ő ugyanezeknek a tömegeknek az érdekében hajthatatlanul ragaszkodott a maga akaratához!

Ez a király érdeme. De hogy az egész nemzet mint egy ember hajolt meg a királyiszózat előtt, hogy a mozgósítási parancs végrehajtása, a népfelkelés behívása, a gyorsaság, a precizitás valóságos csodáit váltotta ki az intézményekből és a társadalomból: az a nemzet érdeme! Ez meglepte a királyt, meglepett önmagunkat, de legjobban meglepte ellenségeinket és ez volt a királynak és népeinek első együttes győzelme, a legszebb bevezető a nagy háború meginduló diadalaihoz.

Néhány nappal a népeihez intézett szózat után a legfelsőbb hadúr hadserege és hajóhada katonáinak is üzenetet küldött.

A hadi- és hajóhadparancs így szólt:

Hadi- és hajóhadparancs.

Lelkesedéssel sietnek összes Népeimnek hadkötelesei a zászló és lobogó alá, s a harci erők a várt időpontnál előbb érik el a hadiállományt.

Derék katonáim mindegyike tudja azt, hogy gyűlölettel telt támadást kell visszavernünk és hogy dicsőséges szövetségünkkel egyetemben igaz ügyért küzdünk.

Legfelsőbb Haduratokhoz és a Hazához való hűség szoros köteléke fog körül benneteket. Ti, Vitézeim, bizalommal mentek az elöttetek álló nehéz harcok elébe.

Emlékezzetek meg atyáitokról, akik számtalan harcban és rohamban fennentartották zászlóikat, akik a lobogót győzelmes harcra vezették!

Kövessétek őket buzgón, vitézségben és kitartásban!

Mutassátok meg az ellenségnek, hogy mily tettekre képesek az Én, forró hazaszeretettől áthatott, vállvetve álló Népeim!

Isten áldása kíséreljen derék Harcosaim, Ő vezessen győzelemre s dicsőségre!

Kelt Bécsben,
1914 augusztus 6-án.

Ferenc József s. k.

József főherceg, lovassági tábornok.

Strelisky felvétele.

Csoda-e, ha ez a legfelsőbb és legilletékesebb helyről érkezett elismerés megdobogtatta minden katonaszívét és ha olyan lelkesedéssel töltötte el, mely később a bátorságnak és hősiességnek csodás tetteit műveltette vele.

De nemcsak azok mutatkoztak méltóknak a nagy időkhöz, kik fegyverrel kezükben indultak az ellenség elé, hogyha kell, életükkel pecsételjék meg hazaszeretetüket, hanem azok is, akik itthon maradtak. Megmozdult az egész társadalom, hogy ne csak fokozottabb munkával gondoskodják a nemzet gazdasági tartalékának megőrzéséről és gyarapításáról, hanem hogy a rendelkezésére álló eszközökkel közvetlenül kapcsolódják a háború gépezetébe. Megindult a nagy segítőmunka. Egymásután alakulnak meg azok az egyesületek és bizottságok, melyek a hadbavonultak hozzátartozóit, a háború folytán nyomorba jutottakat akarják

támogatni. A segítő-mozgalmak élére maga *Auguszt*a főhercegnő, József főherceg hitvese áll, ki az »*Auguszt*a Gyorssegélyalap«-ba rövid idő alatt százezreket gyűjt össze, ki bécsi mintára megteremti az »*Aranyat vasért*« intézményét és ennek a révén is hatalmas összegeket juttat a harctérre vonultak családjainak. A főhercegnő köré lelkes odaadással sorakozik a magyar hölgytársadalom minden előkelősége és a háború teremtette demokratikus elveknek megfelelően, az arisztokraták együtt buzgólkodnak a középosztálynak, a polgárságnak asszonyaival, leányaival és mindazokkal, kik ki akarják venni részüket a nemes munkából. Gyűjtő, takarékoskodó hangyabolyhoz hasonlít az egész ország. Mindenki adni, segíteni, támogatni akar. Korra, nemre, állásra, rangra való különbség nélkül, mindenki hozzá akar járulni a munkához, mely a front mögött, vér nélkül, de mégis azokért a nagy érdekekért folyik, amelyekért a csatamezőkön életét, vérért áldozza a nemzet fiatalsága. És megkezdí nagyszerű működését a *Vörös Kereszt* is. Az önkéntes ápolás főfelügyelőjévé *Ferenc Salvátor* főherceget, *Mária Valéria* főhercegnő férjét nevezte ki Ő felsége. A *Vörös Kereszt* szolgálatába lép *Mária Terézia* főhercegnő és példáját a legnagyobb lelkesedéssel követik a főnemesség hölgyei és a társadalom minden rétegének asszonyai, leányai. *Mária Jozefa* főhercegnő augarteni palotáját, *Stefánia* főhercegnő, megboldogult trónörökösünk özvegye, férjezett Lónyai Elemér grófné, oroszvári kastélyát rendezi be a sebesült katonák ápolására. És magánosok, intézetek, egyesületek palotái egymásután alakulnak át hadikórházakká. Ahogy az első sebesültek ki-

kerülnek belőlük, megszerveződnek a lábbadozó katonák otthonai. A társadalom kifogyhatatlan azokban az ötletekben, melyek a katonák szenvedéseinek az enyhítésére, a nyomor csökkentésére, az elhagyottak támogatására, a megszorultak segítésére irányulnak. Mindenki összefog, hogy a háborút szolgálja, hogy az ország életerőit gyarapítsa, hogy a maga anyagi és szellemi tehetségéhez képest a maga helyén és módján hozzájáruljon ahhoz a roppant energiakifejtéshez, melyet a háború jelent a nemzetekre nézve. . . .

Ennek a megvívásában az oroszlánrészt persze a hadsereg, a mi derék, páratlan hősiességű katonáinkra várt és arra a hatalmas szervezetre, amelyet királyunk leggondosabb felügyelete alatt báró Hötendorfi *Conrad* Ferenc vezérkari főnök a katonai miniszterekkel, különösen *Krobotin* Sándor lovag közös hadügyminiszterrel együtt építettek ki. Nekünk magyaroknak jogos büszkeségünk, hogy a mostani világháborúban a báró *Hazai* Samu honvédelmi minisztersége alatt bámulatosan fejlesztett s tüzérsgel is kiegészített derék honvédségünknek is fontos szerep jutott. Szinte azt mondhatnánk, hogy most kapta meg a tűzkeresztiséget, mert az 1878-iki bosnyák okkupációs harcokban csak a horvát honvédségnek egy kis töredéke vett részt és az is csak kisebb küzdelmekben.

A m. kir. honvédfőparancsnokság a következő hadiparancsral küldötte háborúba honvédsapatainkat :

»Ő császári és apostoli királyi Felsége, szeretett királyunk és legfelsőbb hadurunk a magyar királyi honvédséget is harcba szólította. A legfelsőbb parancs történelmi idők hajnalát deríti reánk, meghozza a honvédségnek azt a hön óhajtott és várva-várt alkalmat, amidőn a harcok véráztatta mezőin bizonyíthatja be rendületlen királyhűségét, lángoló hazaszeretetét és méltó voltát arra a bizodalomra, amellyel Ő felsége megajándékozta.

Leróhatja háláját mindazokért a nagy áldozatokért, amelyekkel hazánk honvédségünket évtizedeken át fenntartotta és fejlesztette, teljesítheti esküvel fogadott magasztos kötelességeit, egy szóval, megfelelhet mindazoknak a várakozásoknak, amelyeket a király és a haza az ő harcratermettségéhez és vitéz-

Úrileányok fehérneműt készítenek a katonáknak.

ségéhez fűznek. A magyar királyi honvédség örömmel bontja ki szeplőtlen zászlóit, vállvetve a közös hadsereggel, lelkesedéssel és ereje tudatában férfias elszántsággal száll síkra. A katonai fegyelemtől áthatva bizalommal, ragaszkodással követi parancsnokait a harcterekre és készen áll szeretett királyunkért, hazánk dicsőségeért, ha kell, utolsó csepp vérért is földözni.»

A honvédség mellett ugyancsak először állott fegyver alá a népfölkelés is. Törvényhozásunk megalkotta az 1886. évben a népfölkelésről szóló törvényt. Azóta nem volt háború és így népfölkelőinknek nem volt alkalmuk, hogy bátorságukról és vitéségükről a harctéren tegyenek tanubizonyságot. De a kitört világháború őket is szerephez juttatta. Még pedig dicsőséges szerephez. El lehet mondani, hogy a monarchia népfölkelése szerzte meg ellenségeinknek a legnagyobb meglepetést. A királyi hívó szóra azonnal váratlan tömegekben jelentkeztek. Ez a gyorsaság és ez a tömeg minden számítást és várakozást halomra döntött. Kitünt, hogy a kivándorlás, a halálozás és egyéb körülmények nálunk igen kevés százalékkal csökkentették a népfölkelés létszámát, holott a népfölkelő-alakulatokból minden állam hadvezetősége a rendelkezésre álló anyagnak csak kisebb-nagyobb részét szokta valóban mozgósíthatónak tekinteni. Joggal mondotta József főherceg a tüntető néphez intézett egyik beszédében: *»Ő Felsége a király parancsát sehol úgy nem teljesítették, mint Magyarországon«.*

Az események szinte rohamban törtek ránk. Elsőnek Oroszország mozgósított.

Július 30-án az orosz cár ukázt adott ki, amelyben zászló alá hívta:

1. 23 egész kormányzóságnak és 14 más kormányzóság 71 kerületének tartalékosait;
2. 4 kormányzóság 9 kerületében a tartalékosok egy részét;
3. 12 orosz kormányzóságnak 64 kerületében és 1 finn kormányzóságban a flottának tartalékosait;
4. a doni, kubani, tereki, asztraháni, orenburgi és urali kerületek szabadságolt kozákjait;
5. a megfelelő számú tartalékos tiszteket, orvosokat, lovakat és kocsikat.

Természetes, hogy Oroszországnak ez az intézkedése mind Németországban, mind nálunk

Augustia főhercegnő mint főápolónő. Révész és Biró fényképfelvétele.

érthető izgalmat okozott és a következő ellenintézkedéseket vonta maga után:

A német császár kormánya július 31-én tudatta az orosz kormánnyal, hogyha Oroszország 12 óra alatt be nem szünteti a katonai előkészületeket és erről határozott nyilatkozatot nem tesz, úgy a Németbirodalom mozgósítása megtörténik. Ugyanakkor kérdést intézett a francia kormányhoz, hogy egy német-orosz háború esetén milyen magatartást tanúsítana. Németországban kihírdették egyúttal a hadállapotot és Vilmos császár Berlinben komoly beszédet intézett népéhez, amelyben a háborúnak valószínűségét hangoztatta.

Királyunk ugyancsak július 31-én elrendelte a hadsereg, haditengerészet és a két honvédség általános mozgósítását, valamint a népfölkelőknek föl- és behívását.

Ugyancsak ezen napon Belgiumban és Hollandiában is elrendelték a mozgósítást.

A következő napon, *augusztus 1-én* már feltartóztatás nélkül gördült tovább a végzetes események lavinája. A német császár elrendelte a szárazföldi és tengeri haderőnek mozgósítását és a népfölkelésnek behívását. Noha kinyilatkoztatták, hogy ez az intézkedés csak a Németbirodalom biztosítására történt, senkisé is hitt már abban, hogy a Németbirodalom és Oroszország között elkerülhető lesz a háború.

És valóban, miután Oroszország a hozzáintézett kérdésre válasz helyett megtámadta a német határokat, hűségesszövetségünk, Németország még ugyanaznap megüzente a háborút Oroszországnak. Németország augusztus 3-án hadat üzent Franciaországnak. Másnap kitört a háború Belgium és Németország közt és Anglia is megüzente a háborút Németországnak. Ezután még hadat üzentek: augusztus 5-én Montenegró monarchiánknak; 6-án Magyarország-Ausztria Oroszországnak és Szerbia Német-

országnak; 11-én Montenegró Németországnak; 12-én pedig Franciaország és Anglia monarchiánknak. Augusztus 23-án megszakadt a diplomáciai érintkezés Németország és Japán, 25-én pedig monarchiánk és Japán között. Végül 27-én mi is hadat üzentünk Belgiumnak. Utóbb Törökország és a hármasszövetség között is kitört a háború.

Az eseményeknek ebből a rövid felsorolásból megállapíthatjuk, hogy a szerajevói két pisztolylövés csaknem egész Európát lángba borította, sőt a lángok Ázsiára, a távoli Keletre is átharapóztak.

Velünk csak Németország és Törökország harcol, ellenben fegyvert fogott *ellenünk* Oroszország, Anglia, Franciaország, Belgium, Szerbia, Montenegró és a távoli Japán is. *Három ellen hét!*... S mi mégsem féltünk a jövőtől. Bízunk Istenben, ügyünk igazságos voltában és saját hatalmas erőnkben.

